

יח, ט

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִי שְׂרָה אֲשֶׁתְךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאָהֶל

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: נְקוּד עַל אִי"ו שְׂבָלָיו, וּמִיָּנָה רִבִּי שְׁמֵעוֹן בֶּן אֲלֵעָזָר אוֹמֵר: כָּל מְקוֹם שֶׁהִכְתַּב רַבָּה עַל הַנְּקוּדָה אֲתָה דוֹרֵשׁ הַכְּתָב וְכו', וְכֵן הַנְּקוּדָה רַבָּה עַל הַכְּתָב אֲתָה דוֹרֵשׁ הַנְּקוּדָה, שֶׁאֵף לְשֵׁרָה שָׂאֵלוּ אִי אֲבָרָהִם, לְמַדְנוּ שִׁישָׁאֵל אָדָם בְּאֲכַסְנִיָּא שְׁלוֹ לְאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וְלֹאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. בְּבִבְחָ מַלְיַעָא (פז, ח) אוֹמְרִים: יוֹדְעִים הִיוּ מִלְּאֲחֵי הַשְּׂרָת שֶׁרָה אֲמַנּוּ הֵיכָן הִיְתָה אֵלָּה לְהוֹדִיעַ שְׁנֹעָה הִיְתָה, כְּדִי לְחַצְבָּה עַל צַעֲלָה. אָמַר רִבִּי יוֹסִי צַר חֲנִינָא: כְּדִי לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס שֶׁל צַרְכָּה.

נְקוּד עַל אִי"ו שְׂבָלָיו, וּמִיָּנָה רִבִּי שְׁמֵעוֹן בֶּן אֲלֵעָזָר אוֹמֵר: כָּל מְקוֹם שֶׁהִכְתַּב רַבָּה עַל הַנְּקוּדָה אֲתָה דוֹרֵשׁ הַכְּתָב וְכו', וְכֵן הַנְּקוּדָה רַבָּה עַל הַכְּתָב אֲתָה דוֹרֵשׁ הַנְּקוּדָה, שֶׁאֵף לְשֵׁרָה שָׂאֵלוּ אִי אֲבָרָהִם. לְמַדְנוּ שִׁישָׁאֵל אָדָם בְּאֲכַסְנִיָּא שְׁלוֹ לְאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וְלֹאִשָּׁה עַל הָאִישׁ

צריך ביאור:

א. מדוע מעתיק רש"י בדיבור המתחיל גם את מלת "ויאמרו".

ב. מדוע מפרש רש"י שהמלאכים שאלו לאברהם על שרה מתוך נימוס ("שישאל אדם כו' לאיש על האשה"), ואינו מפרש ששאלו כדי לבשר לה על לידת יצחק.

ג. גם אם הי' הניקוד על אות ל' בלבד היינו דורשים את האותיות אי"ו, שהרי "כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב".

והביאור:

אין לומר שהמלאכים שאלו על שרה כדי לבשר לה אודות לידת יצחק, כי אם כן מדוע נאמר "ויאמרו" לשון רבים, והרי רק מלאך אחד נשלח לבשר את שרה? לכן מפרש רש"י ששאלתם של המלאכים היתה מתוך נימוס ודרך ארץ.

אמנם, מכיון שיש לנו הכרח שיש לשאול באכסניא הן לאיש על האשה הן לאשה על האיש (שהרי טעם אחד לשניהם), מדוע לא נזכר בכתוב גם שאלת המלאכים לשרה על אברהם? לכן מפרש ששאלה זו נרמזת בניקוד על אותיות אי"ו, המלמדנו שאף לשרה שאלו "איו אברהם" (ואף שאין דרכו של רש"י לפרש את טעם הניקוד, הנה כאן תורם ביאור הניקוד להבנת פשוטו של מקרא).

(המענה לשאלה השלישית יתבאר להלן).

נצבא מליעא אומרים: יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה, אלא להודיע
שצנועה היתה, כדי לחננה על בעלה. אמר רבי יוסי בר חנינא: כדי לשגר לה כוס של
ברכה

צריך ביאור:

א. מדוע מציין את המקור לפירושו ("כבבא מציעא אומרים").

ב. מדוע הוצרך להביא שני טעמים נוספים לשאלת המלאכים (כדי להודיע
שצנועה היתה, כדי לשגר לה כוס של ברכה).

ג. שני הטעמים אינם ביאור על "ויאמרו אליו" אלא על "אי שרה אשתך",
ומדוע מביאם רש"י בהמשך לפירושו "נקוד על איו". ומה גם ש"צנועה היתה"
היא סתירה לכאורה לתחלת פירושו "שאף לשרה שאלו", שזה לכאורה היפך
דרכי הצניעות.

ד. מדוע מביא את שלשת הטעמים בהמשך אחד, מבלי לכתוב "דבר אחר"
וכיוצא בזה.

ה. מדוע לא שלח אברהם לשרה כוס של ברכה שלו, ומה גם שבשילוח
המלאכים הי' לכאורה משום היפך הצניעות.

והביאור:

לרש"י הוקשה: כדי לשאול בשלומה של שרה לא היו המלאכים צריכים לדעת
את מקום המצאה, ואם כן מדוע שאלו "אי שרה"? לכן ממשיך רש"י שהם
שאלו בשלומה בלשון "אי" או כדי להודיע שצנועה היתה או כדי לשגר לה כוס
של ברכה.

והנה, באמרו "להודיע שצנועה היתה" מתרץ רש"י שאלה נוספת: כאשר יש
ניקוד על מלה מסויימת, הכוונה בדרך כלל "להחליש" את המלה המנוקדת,
וכמו הניקוד על מלת "וישקהו" (וישלח לג, ד), המלמדנו "שלא נשקו בכל לבו"
(רש"י שם). וקשה: מהי ה"חלישות" בשאלת "איו אברהם"? אלא - מכיון
ששרה היתה צנועה, מסתבר שכאשר שאלו המלאכים אצלה "איו אברהם" הם
עשו זאת באופן צנוע. לפי זה מובן, שלא זו בלבד שאין שום סתירה בין הטעם
הראשון לבין הטעם השני, אלא שהטעם השני משלים את הראשון.

לאור האמור מובן גם הסיבה לכך שהניקוד הוא על שלש האותיות אי"ו, ולא
על אות ל' בלבד: הניקוד על אותיות אי"ו מלמדנו שהשאלה "איו" היתה
"חלשה", באופן צנוע.

ורש"י מציין את המקור לדבריו (מסכת בבא מציעא), שכן התחלת פירושו (דברי רבי שמעון בן אלעזר) נמצא גם בבראשית רבה כאן. לכן אומר רש"י שהוא מביא את ההמשך מבבא מציעא דוקא, וזה בא בהמשך לתחלת פירושו ומשלימו.

ורש"י מדייק "בבבא מציעא אומרים", היינו שענין זה ("להודיע שצנועה היתה") הוא אליבא דכולי עלמא, גם אליבא דרבי שמעון בן אלעזר (כנ"ל), ואפילו אליבא דרבי יוסי בר חנינא. שכן, בכך ששלחו המלאכים מכוס של ברכה שלהם לשרה לא הי' משום היפך הצניעות. וטעם הדבר הוא, שהרי לאברהם, שהי' עסוק בשימוש אורחיו ולא סעד עמהם, לא הי' כוס של ברכה, ולא היתה דרך אחרת אלא שהמלאכים יתנו לשרה מכוס של ברכה שלהם (ומה גם שלא נתנו לה את הכוס בעצמם, אלא שלחו לה את זה).

והנה, רש"י אינו מסתפק באחד משני טעמים אלו (כדי להודיע שצנועה היתה, כדי לשגר לה כוס של ברכה), כי בכל אחד מהם יש קושי מסויים.

הקושי בטעם הראשון הוא: א. אברהם הרי ידע על צניעותה של שרה (וגם המלאכים ידעו שהוא יודע על כך), ונמצא ששאלו על שרה רק כדי לעורר את חביבותה על בעלה (שהיתה קיימת גם בלאו הכי). ב. לגבי "צנועה היתה" חשובה השלילה בלבד, שאינה מצוי' במקום גלוי, אך לא החיוב והדיוק שהיא נמצאת "בְּאֵהָל" (היינו באהל הידוע). מה שאין כן לטעם השני חשוב לדעת המקום המדוייק בו היא מצוי', כדי לשגר לה כוס של ברכה.

הקושי בטעם השני הוא: מכיון שידעו המלאכים שרה אמנו היכן היתה, מדוע שאלו "אי שרה".

ורש"י מביא את שלשת הטעמים בהמשך אחד, בלי לכתוב "דבר אחר" וכיוצא בזה, כי כל טעם שייך למלאך אחר: מלאך אחד שאל (בשם כולם) מתוך נימוס ודרך ארץ; השני שאל כדי להודיע שצנועה היתה; והשלישי שאל כדי לשגר לה כוס של ברכה.

בשם אומר

רבי שמעון בן אלעזר אומר

לפי פירושו של ר' שמעון בן אלעזר יוצא שהאותיות אי"ו הן חלק ממלת "אליו", כשהן טפלות לאות ל' שבה, שהיא עיקר המלה (אליו - לאברהם), וכיחד עם זה הן מלה וענין בפני עצמן ("איו"). ויש לדקדק בזה: כיצד יתכן הדבר ששלש אותיות אלו, שהן ענין בפני עצמו, תהיינה טפלות ובטלות לאות אחת?

התשובה לשאלה זו מצוי' במאמר אחר של ר' שמעון בן אלעזר, במסכת ביצה (יו, א): "ממלאה אשה כל התנור פת, מפני שהפת (הצריכה ליום טוב) נאפת יפה בזמן שהתנור מלא". הרי שלפי שיטתו יתכן שכמות גדולה של פת תהי' טפלה ובטלה לפה אחת, ואף כאן, האותיות אי"ו טפלות לאות ל'.

טובי התוספת

אמר רבי יוסי בר חנינא

ברכות י, ב: "ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלקים קדוש הוא, אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מכאן שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש". מובן, אם כן, ששרה הכירה שאורחים אלו אינם אנשים רגילים, ובקבלת כוס של ברכה מאורחים כאלו אין אפילו סטי' קלה מדרכי הצניעות.

שם: שישאל אדם צאכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש

בגמרא (ב"מ פז, א) לא נזכר "לאשה על האיש". וראה תוספות שם ד"ה למה. וראה בארוכה במפרשי רש"י (רא"ם, יריעות שלמה (מהרש"ל), דברי דוד, ועוד). הרא"ם מוחק את המלים "ולאשה על האיש". אבל ראה חידושי אגדות מהרש"א ב"מ שם, ובארוכה במפרשי רש"י.

שם: כדי לשגר לה כוס של ברכה

אין להקשות מנין לו לרש"י שהיתה בכלל כוס של ברכה באותה סעודה, שכן היות שאברהם הצטיין בהכנסת אורחים, מובן שהסעודה היתה בשלימות, כולל כוס של ברכה.

ועל דרך רש"י לעיל (פסוק ז) "כדי להאכילן ג' לשונות בחדל", אף שבכתוב אין רמז לכך.

יח, י

ויאמר שוב אשוב אליך בעת חיה והנה בן לשרה אשתך ושרה שמעת פתח האהל והוא אחריו

שוב אשוב: ...אוחס המלאכים, שהם חיים וקיימים לעולם, אמרו למועד אשוב

מפירושו מוכח שעכשיו ידע אברהם שהם מלאכים, שאם לא כן מדוע לא הוקשה לו כיצד יכלו לומר "למועד אשוב".